

E.

IO. AN. EPISCOPI ALERIENSIS AD SVMMVM PON. PAVLVM. II. VENTVM: ET
MARCVM SANCTI MARCI CARDINALEM EPISTOLA.

FAVSTO AC Felici solo tuam urbem Pater beatissime Paulc, II. Venete. Pont. maxime ac fortunatis originibus positam a primis illius fundatoribus cum secuta imperii magnitudo testatur: tum in primis illud: quod aut eodem in loco maxima innumeraq; excellentium hominum sunt exorta ingenia: aut undequaq; oriunda natalis dulcedinem patriæ Roma felici migratu commutarunt: fortunæ maioris vicem: ac munus romana sibi mœnia fore arbitrati. Romam enim ex iis plurimi post diffusum latæ imperium, qui in dluersis terrarû partibus nati sunt: miro studio ueluti in primum: & maximum orbis theatrum conuolarunt. Cuius rei hodie quoq; speciem amplissimam cernimus: cum ex tot clarissimis regionibus in tua felici curia tantæ maiestatis patres intuemur: ut merito haud ita imperii iure. & si id quoq; permagnum est: ut fidei & religionis gratia sacrosanctæ: qui est splendidior, & iustior in terris principatus: ab exordio ad tantam rerum molem tua urbs esse præparata noscatur. Creuit ab exiguis quidem initiis: pater sancte: urbs tua ingeniis quoq; ac scriptis clarorum hominum: uariarûq; linguarum uocibus celebrata: quæ tanq; ad spem sui oculos luminis fulgor: ac splendor rapit: ita quicquid magna nixum uirtute & claræ indolis sibi conscium omni in genere mortalium fuit: claritudine ac nitore ad sese propriæ maiestatis allexit: ut breuissime uerissimeq; poeta magnus cecinerit.

Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma.
Septem quæ una sibi muro circumdedit arces.

Verum sicuti nihil æque difficile est: atq; quibus ex orbis terræ partibus præstantioris ingenii romana felicitas nois tanti magnitudine uiros ad se ornadam traxerit: ita constanti doctorum consensu ex tua Venetia liquet florentissima quædam & uiros summorum uberrima: ingenii quosdam: & doctrinæ primæ cultu facile principes Romam accessisse. Quis est, n. Virgilio suo in genere: ut ab eo incipiamus: maior: q; Plynio doctor: quis Liuiio candidior & huberior: hos certe elegantissimos: & maximos misit Venetia: quorum reliquis de eorum laudibus loco alio seruator oratio: Patauino nostro Veneto amplissimum diuus Hieronymus testimonium reddidit. In quo certe illud fuit, quod præterea fortasse datum est nemini: ut se ipsam facilius in monumento ære perenniore: quâ uel in imensis ædificiorum mobilibus: uel in legum uenerandis sanctioribus: imperii tanti uiribus atq; magnitudine nudam: & seriam nõ absq; summa dignitate maiestate amplitudine: gratia: & quod est his maius omnibus: æternitate orientem simul coalescentemq; ad fastigium usq; puectam: ibiq; placidissime generi humano dominantem Romæ licuerit itueri. Tibi igitur summo maximo historicorum primû & maximi imperii ornatores: ac per te cultissimo tuo: ac modestissimo Marco sancti Marci cardinali: epô uicentino: quâ fieri potuit diligentissime recognitû: siquid unquam hoc tempore potissimum destinauit: morem meum tua uenia in præsentem etiam epistola seruans: ut animi gratia Paulo huberius scribam: quâ fortasse epistola postulare: ille uero dictionis huius erit modus laudationem primû delibabo liuianam: rem mihi in primis arduâ uires pprias æstimanti: quis enim tam eleganti frætum se putarit ingenio: quis ea doctrinæ copia: q; tanta erit eloquætia uel arte politus uel natura præditus: uel imitatioe formatus uel studio præparatus: ut ornatores audeat amplitudinis Romæ imperii Liuium non inepte: non ieiune: non minus auctoris merito prædicare: quod est tamen ideo temptandum in præsentia: ne laudati romani nominis grauis prædicator exilem: ac medicum saltem in operis sui principio non habeat præconem. Conabimur illud igitur: ostendemusq; deinceps: quo præeunte nostris potissimum diebus ausi sumus Liuium atrectare: illius auctoris admiratione successi nostro tamen Marte impotentes ad magnificæ dictionis eius intelligentiam aspirare: quid ego deniq; ac illustri lectione me plurimum delecter collegisse: ita labor mihi lectionis leuabitur: & quibus maxima debeo parua opera satisfaciam. Sed id primum confiteor non magis opinione mea liuianæ dignitatis attingi laudē posset: quâ triumphatis Romæ splendorem cerni: quæ oceano imperium astris famam terminauit. Satis ne comendabit Liuium quæ: qui maxime omnium inter historicos cæsetur flumie labi perpetuo eloquentiæ tanta ubertate nitore ac gloria: ut Roma, imperio par illius decus dicendo coequarit: Neq; enim urbs præpotens tot annorum tantarum nationum dominatu præstantius armis bellauit: togæ patris tradidit morem non sublimius in quâ uictor nationum populus & eorum: quos uicit illustris moderator: aut generosior in rebus gerendis: aut in gubernando iustior fuit: quâ noster historicus domitoris nationum potestatis dictaq; in utriusq; sorte fortunæ æquabili rettulit dictione. Talis quædam ac tantus sui singulis atq; omnibus operis partibus: quales & quâti uiri in eum: & singuli: & uniuersi: quoq; manibus: ac consiliis illa sunt gesta. Herculem, n. merito historiæ dixerim: quod alacris ubiq; incedens robustus & floridus: nulla rege difficultate: nullo obrutus pondere superatur. Non illum uarietas confusum: nõ simplicitas historiarum fastidientem reddidit in tenui: quod per sæpe accidit: atq; humili rerum materia non est exanguis: aridus: & ieiunus: in copia uero: ac magnitudine turgescens nõ exit ac uastus: plenus citra tumorem: æquabilis ac lenis citra molliciem: nec luxuriose effluens: nec nimia sterilitate tabescens: in asperis rebus non salebrosus: neq; languens in mollibus: non uiolenta & coacta oratioe subsultans: non ita tamen copiosus ut nimius: neq; ita suauis: ut lasciuus: nec adeo lenis: ut remissus: non sic tristis: ut horridus: neq; ita sima

Amicus Historiam

plex: ut nudus: aut adeo cōptus: ut affectata cōpositiōe calamistris uideatur inustus: par uerbis ma-
teria: par sententiis: rebus: in re gesta exprimenda grauis: atq; magnificus: & tamē succinctus ac p-
prius: in narratione naturalis: & semper expectatus: ordinem minime confundens: & rerū euenta nō
præcurrens: minime in gratiam adulator: aut reprehēdendo parcus in ueniam: nō amarulētus in noxā.
Ipsi quoq; senatui ordini illi orbis terræ moderatori uenerādo. Po. q; Ro. terrarū picipi: si uel teme-
ritate præcipientes: uel errore lapsi: uel quacūq; foret ratioe supra modū iustumq; euecti: nequaquam
parcens. Res etiam aduersariorū debita cōmendatione non defraudans: ut modo narrator tantum:
modo censor esse uideatur: atq; ita seuerus & tetricus: ut ne censorib; quidē grauiſſimis qbus nihil
Romæ sanctius fuit: ubi factō usus fuit: unq; ignouerit. Quib; qdē uirtutib; summis clarissimisq;
scriptoribus cōparatur: sicuti in sententiariū ubiq; præcipue tamen in consiliis & disceptationibus
maiestate: at uero in concionibus ante omnia uerborū parcus: sententiarum diues: multo est uerbis
quam sensu restrictior atq; cōcisior: in qua parte nō ceteros scriptores tantum: sed seipsum quoq; lon-
ge antecellit: ut aliquanto augustius differens sermone humāo ad oraculorum pœne respōsa acce-
dere iudicet. Quæ res si sunt ulla arte acq; sita: cur nemini unquā discipulo æmulādā tradi potuere
cura quo sint præceptore sumptæ: non deseritur. Sin ut potius reor naturæ fuerunt excellentis: uiro
unico illi & singulari magis cælitus præbita quam humanitas: uel tradita uel meditata sunt cēsen-
dæ: ut maiestas illa æternæ rationis simul ac Romanum potētatū decreuit tantopere supra omnia
imperia eminere cōtinuo quoq; eiuscemodi scriptorē eius decerneret: qui dictionis gloria par Ro.
potētatui æqualem in omnibus sibi historicum neminem unq; foret habiturus. Nam nemo pleni-
us aures hominū implet: ui uidi uis animos penetrat: excitatq; facilius affectiones: nemo acrius pponit:
uæhemētius persuadet: asperius irritat: urget impēsus: nemo dissoluit aptius: sedat facilius: ueloci-
dissuadet: cumq; in delectādo sit summus: in amplificādo ditissimus: exemplis in primis copiosus: sti-
mulus præcipue habet utrāuis in partem accōmodo datissimos: aculeosq; acerrimos & tormētis uerba
simillima: ut quocūq; itenderit: humanos illuc sensus affectionesq; uel torrētis rapiat modo: uel tur-
binis more prosternat: uel toris uice refrigerat: blandiq; malagmatis ad omnem mollitudinem resti-
guat exemplo. Extollat Timotheum: alii Orpheum prædicent: illum fidibus & cantu armatorū ra-
biem: istum dirarum horricos tumultus lenisse. Illorum profecto artes perdiscere nemo est uerit?
huius ne ediscerentur conciones: edicto est principum interdictum: quoniam tātus nullo quisquā
fuerit tempore in flectēdorum quouis animorū: uel artificio: uel gratia: uel natura. Quid multis imo-
ror: nō materiæ magis Liuii decades felicitate censendæ sunt: quā ipse Romanorū ide felicissimus
potētatus quod Liuiū illi cōtingit habere præconē: huius sit orationis summa: hic cado: ueluti so-
lum Ro. iperū denuo reflorescēs: aut nulla mūdi potētia Romā rediuiuā ex suis bustis: ac igētium
moliū parietinis q; sparsa: lacera: & trūca cōspicimus: excitabit: istaurabitq; oino: pari modo: aut Liui-
us si restitatur ab iteris: aut mortaliū q; sunt: quiq; erūt: nemo extinctas suæ historia: partes renoua-
bit: aut similes cudet. Quod si cuipiā dicere nimis uideor: ea historiarū mēbra imanius sumat: q; no-
ster Liuius semel absoluerat: nā hodie quoq; ex græcorū thesauris supstes ad nos puenit historia: &
uel ex Polybio magno qdē illo & graui scriptorū primū pūicū bellū: a Fabii retro gurgitis & collegæ
ichoās qdō ibi desit: Liui; cōsulatu uel ex Appiāo alexādrīo: uel auctorū alio bella ciuilia socialia
ue aut cætera romanorū rerū mēbra cōplectat. At sunt uiri clari: & nobiles: q; hæc cū laude uerterūt in
latinū: nō equidē ificias eo uerū ea nō sunt talia: ut cū liuiani scriptis cōferant. Hactenus pauca de
liuio. Ad primū uero nostro prælectoris eius memoriā propero: nec tacebo Franciscum Petrarchā: qd
fando accepi: mo destissimū illum quidem: & amoeni cultus: atq; ingenii uirum nō mediocriter ten-
pestate sua illyriana historia uigilasse: sed ille: ut dicā: cum Pacuio sibi profecit: & musis: illud ue-
rissime referre me puto primū omnīū ætate nostra Victorinum feltrensem lectionem publice au-
dientibus præbuisse liuianā igētī hominum admiratione & fama. Quo uiro: quia mihi Christus
Dominus dedit: ut altorū sin usus atq; præceptore: ueniā præfatus: peto: ut mercedis loco pauca de
illius moribus te audiente perstrigā. Victorinus feltrensis aui nostri Socrates: sæculi sui ornator ac
decus: fama: & gloria academiæ mantuanæ: uiuēs ille quidē uite constantia uenerabilis: legēs admī-
rabilis: absens quæsitus: mortuus admodum desyderatus: hospes ille quinimo pater pauperū studio
foræ: humanitatis suscitator: latinitalis erector: sapientiæ magister: honestis specimen: bonitatis exem-
plum: diuiciarū contēptor: ingeniorū subleuator: & alia pleraq; & Liuiū primus ut itactum pelag;
atq; inexpertū noster Tihpys aperuit: & pataunos thesauros helporidum hortis clusiores patefecit:
ille quidē in Italiæ natus ueneto āgulo Patauii partim: prim Venetiis ingenti gratia & fama: & qd
est in docentibus laudatissimum: magna docuit cū integritate: ubi cū auditorū liberalitatibus grā
est in docentibus laudatissimū: magna docuit cum integritate: ubi cū auditorū liberalitatibus grā
dem posset pecuniā facere: ita diuitū scholasticorū dōa capiebat. neq; n. uir ille quæstu docebat mer-
cenario: ut Proculi illius socratici præceptoris more atq; istituto daturus aliquid: aliquid sumeret:
ut diuidēda haberet in pauperes studiosos: tātū. n. aberat: ut fundis delectaret ac peculio: ut singula-
ribus ānorū oium cōtentus uestimētis ætatis atq; hyemis: quotannis in egeniores: quos domi ale-
bat & docebat: bina sua diuideret suis manibus indumenta. Harū fama uirtutū lo. Franciscū Mar-
chionem illum iclytum mātuānū: Car. illustris: ac liberalissimi mātuani auū ad illum Mātuam tra-
hendum icendit: quo cū plurimo honore: & donis tādem uenisset principis liberis datus est præce-
ptor. Istic ego sum illo usus parente & magistro. Istic Liuii decadū partem prælegentem audiui: qd

ideo nō fuit silentio prætereundum ut si quid in recognitione profeci: auctori acceptum Victorino referatur: tantum enim abest: ut me poeniteat præceptorum meorū gloriæ ut id unum ac maximū docti animi atq; ingenii argumentum censeam: a quibus ipse hauserim oīa fontibus referte magistrorū. Qui plura uoluerit discere de Victorino: sunt. n. eius omnis splendoris: ac dignitatis plene actione Saxoli prætenlis inter cōdiscipulos nostros minime contēdēdi: quāq; admodum iuueis ille fato cōcesserit: librū legat de uita & morib⁹ Victorini: aut cæterorū: quibus laudi magnæ est: nō mores: & uitam solum: uerum etiam totam Victorini scholam p̄scripsisse: quorum scriptis potueram equidem esse contentus: nisi in eadē cultus officina: obtusiore licet scalpro: mihi uisus in præsentī epistola forem nō absq; ingratitude criminis potuisse dissimulare ac prætere Victorinū. Venio ad te pater colēdissime: cui: ut ipse nostri: maxima debeo: atq; ut cæteri se in hac quoq; haud exigua humanitatis parte tibi debere sciant: cogor ostēdere: tua enī opera subsidioq; ac liberalitate impressorū nostrorū ars iuuatur: & crescit: unde mirum immodum egenorum necessitatibus subuenit: cum doctissimus ipse ac minime inuidus libros excelentes omnis generis habens facultatum: nobis uolens & expositus bibliothecam tuā semper aperias. Tu uero: ut reuertar ad Liuiū modestissime uir atq; sapientissime: in nostro te ipsum codice: hoc eū incredibiles animi tui uerecundi in primis uirtutes: ut sapientissime antea p̄censens: nunc quoq; non sine ratione delectabere. Grauis enim morum tuorum cēsurā: quo factius monumēto cognosci: quo exēplo reddi uerius potest: & si præcipua pars tui uirtus uere christiana quasi manus optimi uictoris extrema: quod constanter fateor: omni gentilitatis ornamento in te superlinenda restabat. Recognoscis tu quidem in liuio laudes tuas: cum illustriū uirorū uerba: & actiones legis in alto religionis cultum: in alio animi magnitudinē: in alio uitæ omnis tenorē æqualem: & iugem: hic tuā maximam modestiam: quæ per raro in alto dignitatis & status fastigio positorum est comes: refert hinc tuarum in republica sententiarum modū: hic in castigandis morib⁹ multæ lenitatis grauitatē. Mihi quidem hæc p̄xime legenti tu iugiter eras in mēte: actionum tuarū imaginē in grauissimis & cōpositissimis uiris de p̄p̄inquo cernebam: in Qu. Fabio Maximo placidū ac cunctabundum tuum ingenium admirabar: in Furio Camillo maximi animi uigore: grauitatem: atq; in omni fortuna cōstantiā: in Appiis miram scientiam: atq; facundiā in Scipione dexterritatem: alacritatemq; animi: & minime inanes cogitationes ardua & magna negocia capefcedi: in T. Quinto prouidētis ac mirifice casti pectoris tui monita salutaria: in Papyrio celeritatē: atq; idē festum ad res gerēdas robur: in Valeriis popularitatem placidam: modestamq; ac nequaquā effluentem obsequiam: idē uero in omnibus maximā: paremque prudentiam. Addebam religionē: & a gentilibus longissime abscedens eam quidē christianam atq; catholicā. Vnum apud Liuiū reperiebam: cui tu maximo quāq; simillimus ex omni tamē a parte non es idem. Cato ille Cælorinus uir consumatus & summus: in quo uelut in te hodie hoc maximū quoddā decus uirtutis fuit: ut quicquid ille ageret: natus ad id tantum esse uideretur. Cato ille inquā tantus uir amaro fuisse fertur ingenio: atq; ad lacerandum semper exposito. Cætera eius in te cognoscimus: naturæ uero amaritudinē & carpendi ingenium non uidemus: quinimo si quisquā est: tu es maxime detractorum aduersarius quippe qui es ad benemerendū de omnibus hoibus natus: atq; S. D. N. institutus: eruditus. Tibi igitur tali uiro ac tanto præstet gratiarū dator Christus dominus: ut assidue magis pacem ac gloriā sanctæ ecclesiæ uideas. Christiāni populi de paganorū feritate: & hereticorū obstinata prauitate uictoriā summi nostri pon. sospitatē: oīum terræ fructuū copiam: cæli temperiem & aeris salubritatem: & ueluti in sanctissimo dominici gregis felicissimoq; pastore tua studia spemq; omnē a natiuitate collocalasti: ita tuarū quoq; actionū successu fortunato ille assidue magis in te quietur⁹ recumbat. Ut cū summus deus suo in terris uicario cuncta mētis tranquillæ optata tribuat: tibi ille rerū maximarū ad ministratiōē secundet: tu nobis apud illū oīa impetres: quibus aliq; cum dignitate uitæ præsentis necessitates per studia honesta: honorataq; actiones transeamus. Vale.

CL. FLORIEPITOMA DECADVM QVA TTVORDECIM: TITILVII PATAVI
NI HISTORICI IN CENTVM ET QVADRAGINTA LIBROS DISTINCTVM.

TEX LIBRO PRIMO.

ADVENTVS Aeneæ in Italiam & res ab eo gestæ. Ascanij regnum Albae & Siluii Aeneæ: ac deinceps Siluiorum regum primo libro continentur. Numitoris filia a Marte compressa: nati Romulus & Remus. Amulius obtruncatus. Vrbs a Romulo condita. Senatus lectus. Cum Sabinis bellatum. Opima spolia Ioui feretriolata. In cenaturi populis diuisis Fidentes & Veientes uicti. Romulus consecratus. Numa pompilius ritus factorū tradidit. Iano templum constituit: eiusq; portam: pacatis omnibus circa populis: primus claudit. Cum dea Aegeria sibi cōgressus nocturnos esse simulans feroces populi animos ad religionem perpulit. Ancus Martius carmonias a Numa institutas renouauit. Latinis uictis: & ad ciuitatem ascitis: montem auentinum assignauit. Politorum urbem latinorum bello repetitam: quam prisca latini occupauerant: diruit. Pontem sublicium in tyberi fecit. Ianiculum collem urbi addidit. Fines im-